

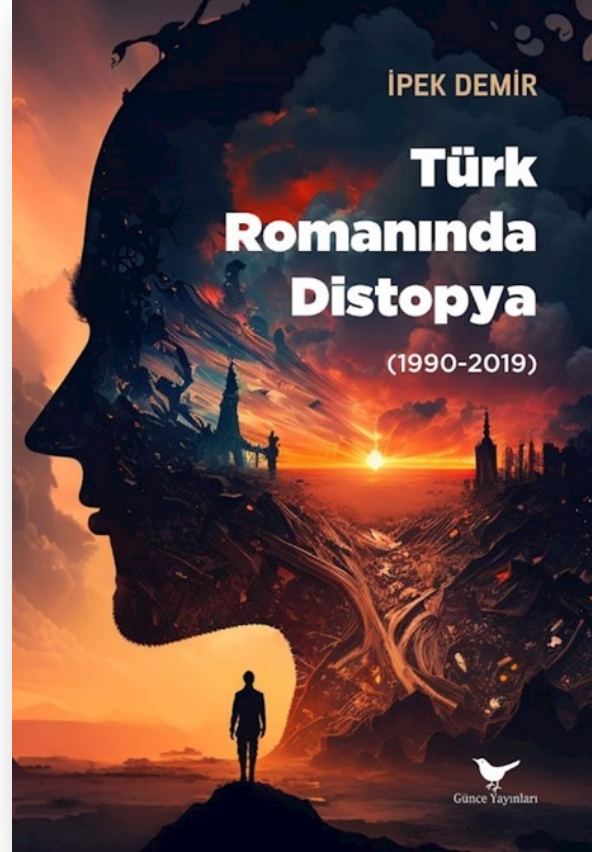
İpek Demir, *Türk Romanında Distopya (1990-2019)*, Günce Yayınları, 2024.

OSMAN MERGEN*

Bu çalışma, İpek Demir tarafından kaleme alınan *Türk Romanında Distopya (1990-2019)* adlı eser hakkındadır. Burada söz konusu çalışmanın öncelikle genel çerçevesi çizilecek, ardından yazarın bir tür olarak distopyayı ve Türk edebiyatında bu türü nasıl ele aldığı irdelenecektir. Böylece eserin literatürdeki yerinin aydınlatılması amaçlanmaktadır. Demir'in çalışması, 2020 yılında Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Mesut Tekşan'ın danışmanlığında hazırladığı "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Distopik Romanların Kuramsal Analizi ve Tematik Çerçevesi (1990-2019)" başlıklı yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış hâlidir.

Demir, bu eserinde Türk edebiyatında 1990-2019 yılları arasında kaleme alınan distopik romanlara odaklanır. Çalışma, "Giriş" dışında üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında yazar, distopya için kısa bir tanımlama yapar ve distopik romanların neden popüler olduğunu tartışır. Bu doğrultuda distopyanın tanınırlığı ile yazarın ya da yayınevinin tanınırlığı arasında doğrusal bir ilişki kurar. Bu durumu Demir, "Buradan yola çıkarak okuyucuların eserlerden haberinin olması durumunda ütopya ve distopya türünün okunurluğunun her tüketim ve üretim malzemesi gibi reklamlar yoluyla artış göstermesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir" (2024, s. 12) sözleriyle ifade eder.

Birinci Bölüm "Ütopya ve Distopya" başlığını taşımaktadır ve üç alt başlığa ayrılır. Bu alt başlıklardan ilki "Ütopya"dır. Yazar, burada ütopyanın sözcük anlamından, tarihinden, oluşumundan bahseder. Ütopya bağlamında birçok araştırmacının fikrine yer verir. Bu bakımdan geniş bir tanım bölümü oluşturulmuştur. İkinci alt başlık ise "Distopya/Anti-Ütopya/Karşı Ütopya"dır. Burada distopyanın kelime anlamından bahsedilir ve anti-ütopya ile karşı ütopya

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. E-posta: osmanmnn20@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5841-7421
Gönderim tarihi: 2 Aralık 2024 Kabul tarihi: 22 Aralık 2024

kavramlarının tanımı sunularak literatürde bunların arasında nasıl bir ilişki kurulduğu üzerinde durulur. “Distopyanın Kısa Tarihi” adlı alt başlıkta distopya kavramının oluşumundan bahseden yazar, kelimenin kötü bir yer anlamına geldiğini ve 20. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanıldığını belirtir. Bu bölüm söz konusu kavramların literatürdeki yerlerinin ve alımlanışlarının çeşitli boyutları hakkında genel bir çerçeve çizer. Böylece araştırmacı, kavramı kapsayacak ve ele alacağı metinleri inceleyecek kuramsal bir alt yapı hazırlar.

Eserin ikinci bölümü “Distopik Roman Unsurları” adını taşımaktadır. “Distopik Kurgunun Yapısal Analizi” alt başlığında araştırmacı, distopik romanların muhtevasının, toplumun başından geçen büyük olayların etkisiyle meydana gelen değişim ve gelişimlerden kaynaklandığını dile getirir. Romanların genellikle “devrim, salgın hastalıklar ya da depresyon” (Demir, 2024, s. 39) gibi olayların etkisi çerçevesinde kurgulandığını ifade eder. Distopik romanlarda kurgulanan toplumsal yapının ilk başlarda ütopya ile benzerliği vurgulanır. Ütopyalar her ne kadar mükemmel bir düzen örneği sunsa da hemen hepsi zamanla bir distopyaya evrilir. Bu doğrultuda yazar, başta şahıs kadroları ve mekân kurguları olmak üzere kurmacanın birçok ögesinin distopyalarda temsil bağlamında sembolik bir yer tuttuğunu iddia eder. Böyle bir bakış açısıyla distopik romanların, aslında okur nezdinde tamamlanabileceği söylenebilir. Yazara göre de bu tür eserler içerisinde verilmek istenen mesaj açık bir şekilde değil, üstü kapalı biçimde sunulur.

İkinci bölümün diğer alt başlığı “Distopik Romanda Karakter Dinamikleri”dir. Yazar bu kısımda roman kurgusu içerisindeki karakterlerin önemine vurgu yapar. Bu doğrultuda eserlerdeki en önemli kişi “içinde yaşadığı toplumdan ve düzenin yönetiminden şüphelenmeye” (Demir, 2024, s. 42) başlayan “başkişi”dir. Başkişi hariç diğerleri iktidar tarafından oluşturulan “tek renk, tek tip itaat etmeye müsait” (Demir, 2024, s. 42) kişilerdir. Bu bağlamda yazar, eserlerdeki şahısları “iktidar ve toplum[un]” temsilcileri olarak ayırmaktadır. Yazar toplumu temsil eden kişilerini de üç gruba ayırır:

- a. Uyuşmuş- Uyuşturulmuş Pasif Kişiler
- b. Hareketle Geçmeye Hazır Uyarıcı Eserin Başkişisi
- c. Toplumun Yansıması Olan ve Değerler Temsil Eden Yan Kişiler

Bu bağlamda başta Latife Tekin ve Oya Baydar olmak üzere çeşitli distopik metinler bu ayırım çerçevesinde incelenmiştir. Böylece ele alınan metinlerin karakter kurguları ortaya konulmuştur. İkinci bölümün üçüncü “Distopik Mekanların Derinliklerinde” ismini taşır. Burada Demir, distopik mekânları temelde “Kırılma Öncesi Mekân (Eski Yer)” ve “Kırılma Sonrası Mekân (Yeni Yer)” olarak ikiye ayırır. Buna ek olarak yazar, distopik eserlerdeki mekanları “grotesk” mekânlar olarak tanımlamaktadır. Bu tür eserlerde kötücül ve karamsarlığın yoğun olduğu mekanların seçildiğini belirtir.

İkinci bölümün son alt başlığı ise “Distopik Zaman Çizgileri”dir. Yazar burada distopik eserlerdeki zaman olgusunun geleceğe ait olsa da aslında günümüzü işaret ettiğinin altını çizer. Bu noktada yazar, distopyanın zaman algısını ütopya ile karşılaştırır. Ütopyada zamanın ileriye dönüklüğünden yola çıkan Demir, distopya için görünenin ardında yatan gizli gerçekliğe dikkati çeker. Başka bir deyişle yazarın bakış açısından distopyalar, ütopyalara nazaran eserin

oluşturulduğu zamana işaret etmektedir. Bu doğrultuda zaman kurgularının da sembolik bir anlamı olduğu söylenebilir.

Kitabın üçüncü bölümü “Distopik Romanların Tematik Dokusu” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar distopik eserlerde hangi temaların öne çıktığını irdeler. Ona göre distopyalarda “toplumsal bencillik, egoizm, açgözlülük, tüketim, kentsel sorumsuzluk ve toplumsal ahmaklık” en yaygın temalardandır. Ayrıca Demir, distopyaların ağırlıklı olarak ileride oluşabilecek olaylara karşı okuyucunun temkinli olması gerektiği mesajı taşıdığı için altını çizerek ve bu yüzden roman içerisindeki kişilerin baskı altında olduğunu belirtir. Demir’in çalışmasının odak noktasının da distopyaların tematik dokusu olduğu rahatlıkla dile getirilebilir.

Yazar, tematik dokuyu on bir alt başlıkta inceler. Bu alt başlıklar şu şekildedir: “Amaç ve Araç Arasında: Distopik Romanda İdealler ve İcraatlar”; “Distopyalarda Yol ve Yolculuk: Kaçışın, Keşfin ve Kaderin İzleri”; “Umudun Gölgesinde: Distopyalarda Aydınlanma Arayışı”; “Distopyada Tehditler ve Çözümler: Hastalıklı Mücadele ve Toplumsal İyileşme”; “Distopyada Propaganda ve Kitle İletişim Araçlarının Gücü”; “Distopyada İktidar ve Halk Arasındaki Çatışma”; “Tükenen Dünya: Distopik Romanda Üretim ve Tüketim”; “İletişimsizlik, Aile Bağlarının ve Geleneğin Çöküşü”; “Teknoloji Dönüşümü ve Yapay Mutluluk Vericileri”; “Başlangıç Başlatan Devrimler ve Felaketler”; “Distopyada Çatışma ve Uyum: Sosyal, Psikolojik ve Dini Dengenin Arayışı”.

Yalnızca isimlendirmeden yola çıkıldığında bile bu alt başlıkların distopyaların alabileceği şekilleri gösterdiğini söylemek mümkündür. Demir, çalışmada bu temaların Türk edebiyatının çeşitli metinlerinde nasıl görüldüğü tespit eder. Bunların anlamlandırılması noktasında ise genel bir yol haritası çizer.

Çalışmanın sonucunda yazarın, distopyayı bir edebî tür olmasının ötesinde eleştirel bir düşünme biçimi olarak değerlendirdiği söylenebilir. Demir’in eseri Türk edebiyatında 1990-2019 yılları arasında ortaya konan distopik eserlerin kişi, mekân, olay, zaman ve tematik kurgularının genel bir çerçevesini çizer. Çalışma edebiyat ve toplum arasındaki ilişki bağlamında distopya türünden yola çıkması ve bu ilişkiye dikkat çekmesi açısından önemlidir. Son zamanlarda distopya ekseninde artan edebî üretimin gittikçe çoğalacağına dikkat çekilir. Çalışma içerisinde birçok yazar ve eseri ele alan Demir, bu türün daha kapsamlı bir şekilde nasıl incelenebileceğini okuyucularına sunmaktadır. Son dönem Türk edebiyatı içerisinde isminden sıklıkla söz ettirmeye başlayan distopya türü açısından bu çalışma, sonraki araştırmalar için bir başlangıç noktası özelliğindedir.

KAYNAKÇA

Demir, İpek (2024). *Türk Romanında Distopya (1990-2019)*. Ankara: Günce Yayınları.